

Павленко В.В. Особливості розвитку креативності дітей підліткового віку / В.В. Павленко // Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів: теорія і практика : збірник наукових праць / за заг. редакцією проф. Вітвицької С.С., доц. Колесник Н.Є. – Житомир : ФОП Левковець, 2017. – У 2-х ч. – Ч. I. – 312 с. – С. 89–94.

В.В. Павленко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Особливості розвитку креативності дітей підліткового віку

Перед сучасною школою стоїть завдання всебічного розвитку особистості. Особистість підлітка унікальна, і те, що дається з легкістю одним, надто важко досягається іншими. Дуже точно розкриваються потенційні можливості, які містяться в застосуванні креативних методів, у словах відомого педагога Й.Г. Песталоцці: «Мої учні будуть дізнаватись нове не від мене; вони відкриватимуть нове самі. Моє основне завдання – допомогти їм розкритися, розвинути власні ідеї» [4, с. 3–10].

Креативність є загальною *властивістю особистості*, яка проявляється під час творчого процесу як здатність породжувати різноманітний, соціально важливий, оригінальний продукт і продуктивні шляхи його застосування; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; властивість, яка реалізується лише за сприятливих умов середовища на високому рівні в різних галузях людської діяльності протягом свого життя [3, с. 5].

Підлітковий вік у певному розумінні є унікальним через те, що розвиток складових креативності дитини: креативного мислення, креативної уяви та креативної грамотності – перебуває на стадії активного формування. Слід відзначити, що підлітки відрізняються пізнавальною активністю, появою нових мотивів навчання, що дає змогу самостійною творчо працювати, інтенсивно розвивати креативне мислення, яке впливає на всі інші пізнавальні процеси та

інтелект загалом. У цей віковий період також відбуваються зміни й в розвитку самосвідомості, активності становлення особистості.

Отже, досвід багатьох вітчизняних та закордонних педагогів (О. Антонова, Д. Богоявленська, О. Дубасенюк, М. Карвовський, С. Мешальський, Я. Пономарьов та ін.) свідчить про вірогідність успішного розвитку креативності учнів. Для цього учням варто надавати максимум можливостей для випробовування себе в креативності, причому починати слід із найпростіших завдань. Розвиток креативності має відбуватися передусім на програмному навчальному матеріалі за різними предметами, а за необхідності – і на спеціально побудованій системі задач. Засвоюючи досвід творчої діяльності, характерні для неї процедури, підлітки набувають здібності видозмінювати ті стереотипи мислення, які вони вже здобули, учаться відмовлятися від стереотипів, конструювати нові підходи до осмислення раніше засвоєного або нового змісту.

Аналізуючи стан шкільної освіти, можемо зазначити, що в традиційному навчанні всі знання, уміння й навички підлітки отримують через репродуктивного засвоєння, яке розвиває пам'ять і навички репродуктивного мислення. Слід зазначити, що навички продуктивного та креативного мислення є також наслідком репродуктивного засвоєння, тобто базою будь-якої творчості – конкретні знання, навички й уміння. Це положення суттєве для вирішення проблеми креативного розвитку у процесі навчання (базовий зміст освіти повинен якісно засвоюватися – розвиток креативної грамотності). Розвиток креативного потенціалу підлітків має свої особливості, які значною мірою визначаються віковими змінами характеру: підлітковий період є одним із найбільш кризових періодів, який пов'язаний із бурхливим розвитком усіх провідних компонентів особистості, супроводжуваним сильними фізіологічними змінами, пов'язаними із статевим дозріванням людини. Цей вік є періодом формування світогляду людини – системи поглядів на навколишній світ, на самого себе та інших людей. Характерним є певне відчуження від

дорослих і посилення авторитету однолітків. Саме в цьому віці вільно або мимоволі з'являється бажання порівняти себе з однолітками.

Важливою особливістю цього віку є розвиток навичок взаєморозуміння, взаємодії; на основі взаємно привабливості і психологічної сумісності або спільних інтересів у підлітків виникають дружні відносини, формуються чуйність, співпереживання та співчуття. На наш погляд, саме ці особливості дають змогу вчителю організовувати творчу діяльність школярів у групах, створених з ініціативи самих дітей.

Процеси самопізнання міжособистісної взаємодії учнів захоплює їх настільки, що може спостерігатися різке падіння інтересу до навчання. Саме в цьому віці підлітки використовують свій енергетичний потенціал у навчанні, хтось у творчості, хтось у креативності, хтось у спорті, а хтось в сексуальному житті, уживанні спиртних напоїв, наркотиків та ін. Отже, для багатьох із них провідною діяльністю є спілкування, з тією лише відмінністю, у якій сфері відбувається це спілкування. Як зауважив А.Г. Асмолов, «старшокласник може віддати перевагу сам або під впливом інших осіб інтимному особистісному спілкуванню або значимій громадській діяльності» [1, с. 10]. Ця діяльність не дана йому природою, а задана конкретною соціальною ситуацією розвитку, у якій здійснюється його життя. Одна з провідних характеристик цього віку – професійне самовизначення, де роль відіграють інтереси людини. На жаль, не в усіх старшокласників ці інтереси стійкі, як і нестійка їх психіка загалом. Учені виділяють кілька джерел формування інтересів у підлітків:

- *школа*; не рідкісні випадки, коли через ставлення до вчителя формується стійке захоплення навчальною дисципліною або навіть педагогічною професією;

- *сім'я*; дуже часто буває так, що син або донька хоче стати програмістом або фахівцем в іншій галузі, як батько або мати;

- *гуртки за інтересами* – музичні або хореографічні школи, спортивні секції; є підлітки, які не можуть визначитися й часто змінюють гуртки, – вони належать до типу тих людей, які не мають стійкого інтересу з різних причин.

На наш погляд, учитель, який володіє знаннями в психології і творчим потенціалом, у стані порушити інтерес до певного заняття;

- розвитку інтересів у школярів сприяє також феномен підліткового віку, який отримав в педагогіці назву «*Сенсорна спрага*» як потреба в отриманні нових відчуттів – бажання побачити, почути, спробувати, відчутти щось нове.

Особливість, від якої залежать умови розвитку креативного потенціалу старшокласників, пов'язана з двома системами взаємин: одна – з дорослими, інша – з однолітками. Виконуючи одну і ту ж роль, ці дві системи нерідко приходять в суперечність одна з одною за змістом і за нормами, які їх регулюють. Відносини з однолітками зазвичай будуються як партнерські й управляються нормами рівноправ'я. Спілкування з товаришами може принести підліткові більше користі в задоволенні його інтересів і потреб, і тоді він може відійти і від школи, і від родини. На наш погляд, саме творча діяльність учня може захистити його від негативного впливу середовища. Слід зауважити, що відокремлення групи однолітків у підлітковому віці стає більш стійким, ніж раніше.

Подібність інтересів і проблем, які хвилюють їх, можливість відкрито їх обговорювати, не побоюючись бути осміяним і перебуваючи в рівних відносинах з товаришами – ось що робить атмосферу в таких групах більш привабливою для підлітків, ніж спільноти дорослих людей. Групова робота не повинна бути самоціллю, а здійснювати її потрібно постійно, надаючи їй креативність, яка розвиває ініціативу підлітків. Збереження і розвиток креативного потенціалу в підлітковому віці можливі під час застосуванні креативних методів навчання, проблемного діалогу з охопленням пізнавальних запитів старшокласників, що допоможе значною мірою уникнути зниження інтересу до навчання. Велика роль у цій системі навчання належить розробленим авторським програмам, де враховані вікові особливості та креативні можливості вихованців.

Ще одним моментом, що активізує креативність і процес формування міжособистісних відносин старшокласників, є стимулювання активності та

навчання веденню *дискусії*. Правильно організована дискусія дає змогу спробувати свої сили, як активним школярам, так і сором'язливим дітям із нестійкою або заниженою самооцінкою.

Розвиток креативності може здійснюватися різними шляхами. Одні методи будуть дієвими для одних дітей, інші – для інших. На думку А. Хуторського, «вчитель повинен бути вільний у виборі шляху розвитку креативності учнів. Він підтримує і покращує самооцінку і самоповагу кожної дитини в прояві креативності. Не можна не заохочувати успіхи дітей у творчому процесі, і тим більше не можна затримувати увагу на невдачах, які можуть з'явитися при виконанні креативних завдань. Помилки дитини необхідно розглядати як накопичуваний досвід, а не привід для покарання або осміяння» [5, с. 89]. Поділяючи думку А. Хуторського, ми вважаємо, що заохочення до творчої активності може здійснюватися шляхом відступу від традиційного плану уроку, коли більшість дітей виявили інтерес до якогось питання. Учитель сам може задавати запитання, що стимулюють активність, використовуючи «відкриті» питання, на які можна дати кілька відповідей. Наприклад, на уроці правознавства перед учнями можна поставити таке запитання: «Що таке в твоєму розумінні «свобода?». Кожен учень зазвичай намагається дати свій варіант відповіді:

- огорожа людини від чогось небажаного, наприклад, від насильства;
- можливість вибору думок;
- можливість діяти з власної волі;
- можливість задовольнити потреби та інтереси.

Для того, щоб надати цій роботі творчий характер і з метою міцного засвоєння поняття можна запропонувати наступне завдання:

1. Намалювати можливий символ поняття.
2. Скласти коротке гасло отриманого поняття.
3. Назвати 3–4 поняття, найбільш близькі, пов'язаних з поняттям «свобода» і пояснити свою позицію.

Атмосфера в класі повинна забезпечувати свободу вираження думок. Учні повинні знати, що їхня участь у творчому процесі вітається й цінується. Співтворчість учителя з дітьми активізує творчий процес. Керівна роль учителя полягає в тому, щоб залучити дітей до співтворчості, організувати учнів, створити умови для їхнього креативного розвитку.

Дослідження показують, що для організації співтворчості дітей і вчителя необхідна загальна евристична спрямованість навчально-виховного процесу, яка забезпечується збільшенням креативних завдань, наданням можливості вибору, створенням атмосфери педагогічного співробітництва. Креативні завдання повинні враховувати індивідуальні особливості дітей підліткового віку. Якщо співтворчість є видом колективної творчості, то вона повинна відповідати загальним вимогам колективної діяльності, у ній повинні здійснюватися взаємовплив, колективне співпереживання, підпорядкованість творчого процесу вчителя й учня. Якщо ці вимоги порушуються, то колектив не створюється.

Як зазначає у своїх дослідженнях В. Кан-Калик, співтворчість учителя й учня буде плідною, якщо в цьому процесі будуть наявні наступні моменти:

- захопленість школярів яскравою, цікавою і перспективною діяльністю;
- пошук варіантів оптимальних рішень в ситуації рівноправності вчителя й учня;
- повага до різноманітних підходів до проблеми, висунутої в процесі спільної творчої діяльності;
- організація обміну думками, креативними ідеями, способами роботи;
- показ перспектив;
- діалогічність процесу обговорення проблеми;
- забезпечення можливості самовираження особистості школяра у творчому процесі [2, с. 80].

Отже, в атмосфері доброзичливості, довіри, співпереживання, поваги учень прагне найбільш повно розкрити свої можливості і намагається перейти до вирішення складніших креативних завдань. Віра педагога в сили й можливості учня підтримує його, знімає напругу, допомагає мобілізувати креативний потенціал.

Список використаних джерел та літератури

1. Асмолов А.Г. Психология личности / А.Г. Асмолов. – Уфа, 1991. – 86 с.
2. Кан-Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В.А. Кан-Калик. – М.: Изд - во «Просвещение», 1977. – 89 с.
3. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів: [монографія] / за ред. проф. О.Є. Антонової. – Житомир, 2017. – 158 с.
4. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е.С. Полат // Иностранный язык в школе. – 2000. – №2. – С. 3–10.
5. Хуторской А.В. Развитие одаренности школьников / А.В. Хуторский. – М.: Изд-во «Владос», 2000. – 214 с.